

no nagomilavanje lokalnih termina (redovito italijanskog korena) i dubrovačkih dijalektičkih oblika, osobito kad se ne navode kursivom i nisu objašnjeni (arija, bošak, patina, uhićen, mačiera i dr.) otežavaju čitanje knjige i onima, koji su vešti našim primorskim terminima. Termin polje pisac upotrebljava u nekoliko raznih značenja i ako polje u karsnoj oblasti ima određeno značenje. Nejasno je zašto je oštro (u romanskoj ruži južni vetar) hladniji od bure; ako je to lokalna pojava na Mljetu trebalo ju je bolje objasniti. U Dalmaciji južni vetrovi spale baštine i zelenilo uopšte, osobito pod jesen, ali ne hladnoćom nego preteranom toplotom; stoga narod i naziva takav vetar »palac, palčinac«.

Drugi odeljak »Smeštaj i razvoj naselja na Mljetu« odlično je dokumentovan. Vidi se dobro poznavanje literature o ovom pitanju ne samo za Mljet i Jadran nego i za celi Mediteran. Sitniji slog ispod teksta navodi brojne autore po ovom pitanju, a često je veći i od samog teksta rasprave. Za geografa je od velikog interesa položaj naselja, koja u glavnom nisu na moru, i migriranje naselja u jugoistočnom delu ostrva. Oba ova pitanja pisac objašnjava istoriskim uzrocima. Čudno je da ni danas nema naselja na obali Mljeta sem Polača iako su prilike na primorju normalne već jedan vek i po. Da tome nije uzrokom stočarsko zanimanje stanovnika, koje ih veže za pašnjake u višim nivoima. Ili se to može objasniti kontinentalnim poreklom stanovništva, što se konstatuje i u ostalim delovima našeg primorja. Pisac nije doneo ni jedne skice kakova izgledaju naselja na Mljetu, jer je skica za to mnogo zgodnija od fotografije. Geografski elemenat u smeštaju naselja nije dovoljno obrađen. Dobija se dojam, da je pisac svoje istorijsko i arhivalno poznavanje stare dubrovačke republike i mediteranske oblasti uopšte samo dokumentovao opažanjima na Mljetu. On to i sam opaža i pokušava u zaglavku, da se od tog brani. Mi ne osporavamo važnost istorijskih momenata za geografska ispitivanja, ali samo u koliko su oni potrebni. Za geografa je važniji teren i direktno promatranje na terenu, a istorija i arhiv upotrebljavaju se samo onda, kad se ukaže potreba, da se jedno geografsko opažanje dokumentuje.

To je način rada i zadatak stare i moderne antropogeografije; obrnut način je istorijski. G. Gušić obradio je ovo pitanje istorijskom metodom.

Treći deo »Geneza i elementi mljetske seoske kuće« već je po svome naslovu etnografskog sadržaja. Pri čitanju vidi se, da je tu iznesen u glavnome etnografski materijal. Geneza ili iščezavanje pojedinih delova mljetske kuće odlično su istorijski dokumentovani iz dubrovačkog ili raznih mljetskih obiteljskih arhiva. Lepo je izneseno kako je našoj mediteranskoj oblasti strana drvena grada.

Kako se vidi u radu g. Gušića prevladava istorijski elemenat. Geografski elemenat zastupljen je najviše u prvom odeljku, inače je mnogo potisnut od istorijskog i etnografskog. Kad pisac počme da obrađuje čisto geografsko pitanje, on se tu ne može snaći i odmah pribegava istoriji i etnologiji. Prema ovome mislim, da su ovo istorijsko-etnografska ispitivanja, a geografski elemenat nije toliko zastupljen, da bi mogao određivati karakter rasprave. Ovo ni najmanje ne umanjuje važnost samog rada, jer on pokazuje jedno retko poznavanje arhivalnih i istorijskih izvora o prošlosti ovog kraja, ali mu ponestaje geografskog duha. Inače rasprava je retko iscrpan rad svoje vrste. Knjiga je bogato ilustrovana skicama u tekstu i brojnim fotografijama na kraju.

J. Roglić

*Savnik Roman: Prirastak prebivalstva v Jugoslaviji v desetletju 1921—1931. Na osnovi ljudskega števija z dne 31 marča 1931.* (Geografski Vestnik, Ljubljana, 1931, str. 113—120.

Чланак је написан на основу другог пописа становништва Краљевине Југославије, који је извршен 31 марта 1931 године. Претходни резултати тога пописа публиковани су сумарно по бановинама, срезовима и варошима. У истој публикацији су упоређени и подаци из претходног пописа од 31 јануара 1921 године.

У чланку се налази карта, на којој су престављене разлике у прираштају становништва, изведене на основу последњих двају пописа. Из карте се може на први поглед констатовати општа тенденција за све већим прираштајем што се

иде централном делу државе, где се становништво у неким крајевима повећало за преко 30%. Овако знатном повећању становништва централног дела државе, г. Савник мисли да су поред многих узрока и природног прираштаја, биле на првом месту имиграције периферијског становништва. Периферијско становништво је привлачно велики економски прогрес централног дела наше државе, који је у току ратова изгубио највећи број становника. Са имиграцијама становништва у централни део државе, Г. Савник доводи у везу опадање становништва у неким периферијским крајевима. Супротно мишљењу Г. Савника може се констатовати да су послератне имиграције периферијског становништва у централни део државе биле тако слабе да не би могле повећати проценат у прираштају становништва. На против, послератне миграције становништва имају више тенденцију ка југу и северу, где се налазе колонизационе области. Овако великом повећању становништва централног дела узрок је природан прираштај и економски развитак; становништво се из централног дела после ратова није иселавало, али се није могло констатовати ни имигрирање становништва у те крајеве.

У неким пограничним крајевима према Угарској види се опадање становништва, што је свакако последица емиграције мађарског елемента. Опадање становништва се исто тако констатује и у приморском делу карсне области, чему је узрок емигрирање становништва у плодније крајеве или у велика економска средишта, а свакако и емиграције становништва у прекоокеанске земље. У овим крајевима се ипак констатује повећавање становништва у близини главних комуникационих линија.

Иако периферијско становништво показује тенденцију за опадањем, ипак се у области Вардара и у Пелагонији види прираштај; овоме су узрок новије миграције.

Веће вароши и њихова околина показују знатно повећање становништва, али се ово не може да види ни из цифара ни из карте. Нарочито вароши панонске равнице обухватају врло велике атаре, те је услед тога проценат прираштаја мали, иако је број често знатан. На

против, у варошима Дравске бановине, где су атари врло мали, проценат прираштаја се повећа знатно иако је број мањи него код панонских вароши. У погледу прираштаја становништва Београд и Загреб заузимају прво место; у овим варошима се становништво скоро удвостручило.

Разлике у прираштају становништва за последњих десет година, груписане по срезовима, не дају прегледну слику. Боље би било издвојити мање географске целине у којима би се огледали разни утицаји опадања или прираштаја становништва. Међутим, кад се становништво групише по срезовима, виде се узроци опадања једино у пасивним крајевима.

Ант. Лазих

**Rubić Dr. I.: Talijani na Primorju Krajevine Jugoslavije. Split 1930, str. 1—57.**

Odličan poznavalac ovog bez potrebe spornog pitanja odgovorio je vrlo dokumentovanom raspravom seriji često nepučenih italijanskih pisaca. Svi oni traže argumente i stvaraju proizvoljne statistike i zaključke, a najugledniji među njima žrtvuju i svoju naučnicku objektivnost. Među ovim piscima ima i poznatih geografa kao Daineli, Tamaro i De Michelis, zatim Randi, Mussoni, Brunialti, D'Alia, Nani, Klinger i dr. Ova literatura osobito je procvata posle 1918 god. kada su Italijani nastojali, da dode do ostvarenja londonskog pakta ili eventualno još većeg proširenja italijanskih granica. Većina ovih autora izvodeći svoje zaključke uzimaju kao početnu 1865 god., kad je austrijska statistika nabrojila u Dalmaciji 55.020 Italijana i smatraju, da se je taj broj prirodnom porastom povećao do blizu 100.000. Ne obaziru se ni na svoj najmerodavniji dokumenat, statistiku njihova Ministarstva spoljnih poslova, po kojoj je 1927 god. u Jugoslaviji bilo svega 14.329 Italijana. Austrija je određivala narodnost svojih građana prema saobraćajnom jeziku (Umgangssprache). Po ovom principu izalazio je broj Italijana mnogo veći, jer je u Dalmaciji nastavni jezik u školi bio italijanski i u administraciji službeni, pa su se ljudi silom prilika morali služiti službenim jezikom. Za statistiku od 1910 god. kažu italijanski autori, da je pristrasna.

Pisac dokumentovano pobija tu njihovu tvrdnju. Ova je statistika nabrojila u Dalmaciji 23.891 Italijana. Austrija se je uvek služila svojim starim principom »divide et impera« pomažući manjine, jer je većina uvek za nju bila opasnija. Održavajući tri izborna tela i dozvoljavajući strahovita izborna bezakonja na štetu slavenske većine, Austrija je uvek išla na ruku italijanskoj manjini, koja je brojčano imala pravo samo na jednog poslanika. Trebalo je teške borbe dok je slavenska većina svojim ekonomskim jačanjem i osveščivanjem svojih konservativnih elemenata, pokazala svoju brojčanu nadmoć i na političkom polju.

Pisac italijanske podanike na našoj obali deli na: regnikole, optante i emigrante. Regnikoli su oni, koji su rođeni u Italiji, pa su se doselili u Dalmaciju ili su to učinili njihovim roditeljima. Doselili su se delom u drugoj polovini XIX veka, a najviše posle svetskog rata. Većinom su manuelni radnici po tvornicama, ima ih svega 1379. Emigranti su uglavnom prebegli stanovnici Istre, koji još nisu dobili naše podanstvo. Optanti su oni koji su posle 1918 god. optirali za Italiju; ima ih 3.626. Ostale Italijane stvaraju italijanski pisci veštački iz velikoga broja onih naših primoraca, koji su vešti italijanskom jeziku. Italijana ima na našoj obali svega u 95, poglavito primorskih mesta; to je procentualno 5.97% od svih naših obalskih naselja.

Većina talijanskih autora pri pisanju o Italijanima na našoj obali smatraju dalmatinske Italijane aristokracijom i intelektualno nadmoćnijima. Pisac ubedljivom i marljivo prikupljenom statistikom dokazuje obratno. 98% Italijana otpada na obične manuelne radnike; prema tome je broj intelektualaca isčezavajući.

Iznesena je i statistika u kojem su broju zastupljeni Italijani u raznim našim primorskim mestima. Pisac utvrđuje za mnoge Italijane, da su skoro promenuli svoja slavenska prezimena. Dobro poznaje italijanska ekonomska, kulturna i religiozna udruženja na našoj obali. Sva su ona obilato pomagana s one strane mora. Zadatak im je, da mali broj Italijana održe u slavenskoj većini, a mnogim slavenskim konservativcima ne dozvole, da se nacionalno osveste.

Usprkos ovog izdašnog pomaganja italijanska manjina, koja se kulturno i eko-

nomski slobodno razvija, oseća se stranom na našoj obali i iseljava u Italiju. Dosada se je u Italiju iselilo 709 optanata, a veliki se kapital italijanski povlači sa naših obala (prelaz Sufida u francuske ruke).

Iz statistike se lepo vidi, da naše primorske obale po etničkoj čistoti zauzimaju prvo mesto među ostalim oblastima naše države. Prema 764.699 slavenskih stanovnika stoji šaka od 5.609 Italijana; dakle samo 0.69%.

J. Roglič

*Hochholzer Hans: Kulturgeographische Grundzüge des Julischen Kulturbereiches. (Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin 1931, str. 373—387).*

Rasprava pokušava prikazati kulturno-geografski razvitak one jedinstvene oblasti u Evropi, gde se susreću Sloveni sa Germanima i Romanima na području Slovenačke, Furlanije i Istre. Autor opisuje najpre ukratko morfološke prilike te naglašava, da je »Juliska Oblast« jedini južni prelaz između Alpa i Sredozemnog Mora. Zatim prati kulturnogeografski razvitak tih krajeva počevši sa preistorijom preko keltskog i rimskog doba sve do seobe naroda, koja se u toj oblasti završila dolaskom Slovena. Srednji vek donosi prve stalne germanske i mletačke uticaje. Kroz julisku oblast ide i poznata »svetsko-kulturna« granica E. Hanslika i O. Lehmann, koji su razdelili Srednju Evropu na istočnu i zapadnu, t. j. vizantisku i germansko-italijansku kulturnu sferu. U najnovije vreme je povučena baš u tim predelima granica između Jugoslavije i Italije, koja ide kroz slovenačku narodnu teritoriju. Italijani italijaniziraju svoje nove pokrajine, a trebao bi da se izgubi na jugoslovenskoj teritoriji nemački jezik iz Maribora, Ljubljane i t. d. Pri kraju ovog članka zaključuje autor, da je juliska pokrajina u pravom smislu reči »granična oblast kulturâ, jezika, naroda, običaja, političkih ideja i državnih tvorevina... Nema džina koji bi tu mogao povući pravedne, u političkom i vojničkom pogledu zadovoljavajuće granice...«

Hochholzerovi navodi su zanimljivi, ali ne mogu podneti u svemu objektivne kritike. Autor poznaje istoriske, narodnosne, morfološke, pa čak i topografske prilike vrlo slabo i stoga nije mogao dati tačnu

kulturnogeografsku sliku granične jugo-slovensko-nemačko-italijanske oblasti. Dok n. pr. govori o Juliskim Alpima i njihovom produženju prema JI-u kao o morfološkoj pregradi, koja u veliko smeta prometu, dotle tvrdi u svom izlaganju, da je baš ta oblast jedina prelazna zona između Alpa i mora. Smela je hipoteza, da su u neolitiku došla italska plemena u Italiju isključivo kroz naše predele. Veliko je i pitanje da li je »čilibarski drum« istovetan sa rimskim drumom Aquileia—Emona—Poetovio, jer tačnih dokaza za to tvrđenje do danas nema. Uskoci nisu najsevernije hrvatsko pleme. Pogrešno je tvrđenje, da su Hrvati počeli naseljavati unutarnja Kvarnerska Ostrva tek krajem srednjega veka, «dok su vanjska ostrva (t. j. južni deo Cresa i Lošinja) sačuvala prvobitno praromansko stanovništvo sve do današnjih dana». Srednjeevropska kulturna granica, koja bi trebala da bude rezultanta etnografskih i planinskih granica povučena je baš onako, kako to žele Nemci i Italijani, t. j. južno od Karavanki preko karsnih visoravni na Kvarner i iza Velebita prema JI-u. Hochholzer nigde ne pominje granice između Slovenaca i Nemaca u Koruškoj, a naglašuje u toku rasprave naročito nemačka ostrva u Slovenačkoj, kojih osim u Kočevju inače nigde nema. Karta se obzire na prerimske, rimske i mletačke naseobine, a od slovenskih navodi samo Zagreb i Gradac (Grac). O kontinuitetu naseobina u Kranju, Ljubljani, Ptuju i Mariboru karta ništa ne govori. Pogrešna je lokalizacija Neviouduna. Labin, Plomin, Krk, Rab i dr. bili su već rimske odnosno grčke naseobine, koje nisu nastale tek u mletačkoj eri. Opatija

nije ustanovljena od strane Mlečića. Autor stalno zamenjuje pojam Kranjska sa Slovenačkom.

V. Bohinec

**Sindik Dr. Ilija: Dubrovačka Republika na kartama XVII vijeka.** (Iz dubrovačke prošlosti, Zbornik u čast M. Rešetara, s. 1—8, zasebnoг отиска, са 2 карте у тексту, Дубровник, 1931).

Према садашњем знању изгледа врло вероватно да се стари Дубровчани, иако су били на гласу поморци, нису уопште служили картама. Али то не значи да нису познавали вештину израде карата. Тако писац помиње у чланку два Дубровчанина, који су се видно истакли на пољу Картографије: једног из XVI века, из породице Влчића, који је познат као аутор портуланских карата, и Руђера Бошковића, аутора драгоценог картографског материјала.

Због важности Дубровачке Републике на Јадранском Мору, а нарочито на Балканском Полуострву, Дубровник је уношен готово у све, и најстарије карте. Тако је на Сансоновој карти јужне и средње Далмације (1664 год.) приказана и Дуброvaчка Република. То је исто случај и на Коронелијевој карти Stato di Raguzi... изданој 1695 године. Износећи особине једне и друге карте, писац закључује, да се Коронелијева карта умногом разликује од Сансонове, да је она стварно специјална карта, и да је од Сансонове богатија, нарочито у топомастичком погледу.

Шпиро Солдо

## СТРАНИ ПРИКАЗИ ИЗДАЊА ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА

Гласник Географског Друштва, св. XVI, 1930, с. IV+201, профили, слике, 4 табле фот. изван текста.

В. Чубриловић: *Политички узроци сеоба на Балкану од 1860—1880.* Приказује утицај устанака, ратова и политичких акција Порте на кретање становништва. Помиње насељавање Татара и Черкеза после кримског рата у Бугарској, нарочито на границама Србије и Румуније, и између Срба и Бугара све до Косова, насељавање Бугара место Черкеза у Ру-

сији, насељавање муслимана из Србије по Босни, уништавање турске колонијалне политике после ратова 1875—78. А. Gavazzi: *Nekoliko riječi o cilju i rodjeli Geografije.* — Dr. A. Gilić: *Upotreba profila za plastično prikazivanje terena u topografskoj karti.* Интересантна метода др. Гиличија састоји се у томе, што се рељеф приказује перспективно, повлачећи паралелне профиле управно и еквидистантно на главни правац изохипса. — Петар С. Јовановић: *Некоординирани*